

Svar till Jakobsson samt Douhan och Vahlquist

JAN TULLBERG

Isin replik till Tullberg (2006) reser Niklas Jakobsson (Jakobsson 2007) invändningar mot den ekonomiska analysvinkeln och anser att jag är för välvillig mot den friedmanska tesen (Friedman 1953). Jag hävdar dock inte att det är ointressant eller improduktivt att ha realism i premisserna, utan att detta tvärtom är generellt berikande och underlättar såväl förutsägelser som en mer avancerad förståelse för orsakssamband. Men poängen är att en god prognosförmåga är ett tillförlitligt tecken på att man tagit ett steg mot insikt, medan deskriptiva empiriska studier inte bekräftar några intressanta samband. Den teoretiska kopplingen blir mer av en ideologisk tolkning, "a just so story".

Förståelse ställs ofta mot förklaring av hermeneutiskt influerade personer, men det råder inget motsatsförhållande. Inslagna förutsägelser är inte blott efterhandskonstruktioner utan substantiella steg på vägen till förklaringar och orsakssamband. Reell förståelse implicerar inte någon holistisk samklang utan övertygande kausala förklaringar som manifesterar sig i såväl god prognosförmåga som överensstämmelse med andra empiriska observationer. En motsättning till termen förklaring uppstår först om förståelse används som term för ett anspråk på någon oprecise-

rad insikt eller känslomässig sympati.

Jakobsson (2007) påstår att "falska premisser kan generera såväl sanna som falska slutsatser emedan sanna premisser endast genererar sanna slutsatser". Mot detta vill jag invända med eftertryck. Någon sådan logisk automatik föreligger i stort sett aldrig. Teorins uppgift är just att lyfta fram skogen bland alla träd samt att se stora händelsemönster i myllret av små förändringar. Inga generella slutsatser framträder logiskt, utan empirin måste generaliseras genom abstraktion och förenkling.

Man bortser ofta från det praktiska och även empiriskt betydelsefulla med en god teori. Det finns all anledning att ta till sig Sir Arthur Eddingtons utsaga "Never believe a new piece of data until it has been confirmed by theory" (Binmore 1998, s 321). De yttre planeterna i vårt solsystem var prognostiserade av astronomer innan de observerades genom oregelbundenheter i de kända planeternas rörelser. En teorivag verksamhet riskerar att acceptera alltför många observationer som senare visar sig vara inte nya planeter, utan smutsfläckar på linsen.

Falsifierbarhet är viktigt. Därmed inte sagt att en enstaka studie har förmåga att vederlägga en teori. Men kvintessensen med en empirisk undersökning är just att den har teoretisk relevans. Den bör utformas så att resultatet antingen kan stödja teorins förutsägelse eller motsäga den. Det senare utfallet blir mycket starkare om det samtidigt stöder en annan rivaliserande teori. Då tas ett

REPLIK

Jan Tullberg är docent vid Handelshögskolan i Stockholm.
jan.tullberg@hhs.se

steg från att observera en imperfektion till en jämförelse.

I dessa frågor tycker jag att ekonomlinjen står sig mycket väl mot kritik. Man bör naturligtvis svara nej på den fråga Jakobsson (2007) ställer – ”Bör antaganden vara orealistiska?” Men antaganden måste också vara generaliseringar och ibland visar kritiken mot ekonomerna en oförmåga att förstå varför man bör generalisera och att det gäller att göra generaliseringar som potentiellt kan förbättra en teori. Mot detta framförs ofta en sokratisk ödmjukhet: ”Verkligheten är så komplex”, ”det går inte att generalisera”, ”ju mer jag lär mig ju mer inser jag min okunnighet”. Vetenskapen blir en serie fallstudier där författaren helgarderar sig bakom att allt är hans/hennes personliga tolkning och generaliserbarheten blir obefintlig. I kontrast till denna tradition framstår den ekonomiska ansatsen i fördelaktig dager.

Jag ser ”empiriresistens” som ett generellt problem. Forskare kan bli så övertygade om att deras teorier är riktiga att intresset för empiri avtar. I en platonisk besvikelse över faktiska cirkelars bristfällighet som approximationer till cirkelns idé, kan man välja att bortse från empirin. Många samband ses som så väl teoretiskt förankrade att de inte rubbas av motstridiga data. Ekonomerna förleds inte enligt min uppfattning av den friedmanska förutsägelsesten, utan också ekonomer är resistent mot empiriska intryck när de egna förutsägelsesten *inte* slår in. Problem uppstår när man bryter mot det implicita rådet i den friedmanska ansatsen: god prognosförmåga indikerar att man är på rätt väg och dålig prognosförmåga att så inte är fallet. Det är en vidlyftig acceptans av dålig prognosförmåga som är den främsta bristen enligt min bedömning.

Robin Douhan och Staffan Vahlquist uttrycker i sin replik till Tullberg

(2006) en viss skepticism över möjligheterna för ekonomisk imperialism och noterar att intresset över disciplinklyftorna är begränsat (Douhan och Vahlquist 2007). De hävdar vidare att identifikation med en vi-grupp och distansering till en dom-grupp kan leda till ”myten om konflikt”. En sådan avog inställning mot utsocknes teorier berörs vid ett flertal tillfällen i min artikel, men jag menar att en sådan skrämmentalitet leder till en *brist* på imperialistisk influens – inte att den leder till ”myten om en konflikt”. Douhan och Vahlquist (2007) undrar ”för vem vetenskaplig imperialism skulle kunna tänkas vara ett problem”. Resonemanget ovan visar på svaret. Vetenskapsmän som är komfortabla med det gällande teoriologopoleten i sin egen disciplin ser imperialismen som ett hot – inte som en möjlighet att skrodera över den egna gruppens förträfflighet.

En gruppegoistisk avoghet är knappast lämplig att visa utåt, men det finns andra argumentationslinjer som är betydligt mer användbara och respekterade. En är att hävda att man på en mycket allmän nivå är positiv till tvärvetenskap, kommunikation och utbyte, men när det kommer till kritan menar att de olika teorierna är ojämförbara – ”inkommensurabla” med filosofisk jargong. Douhan och Vahlquist (2007) beskriver inte sig själva som radikala relativister utan invändningen läggs på en mer praktisk nivå. De uppger sig inte vilja invända mot en modernistisk syn, men det är väl just detta som ligger i botten på deras skepticism mot jämförelser. De höjer Kuhns (1962) oklara paradigm-begrepp till en ”insikt” och deras metafor med tennisspelare och fotbollsspelare är en slagkraftig illustration för en relativistisk syn.

Min uppfattning är att vetenskapen inte är som två olika idrottsgrenar med skilda regler eller två olika religiösa sek-

ter som tolkar var sin heliga bok. Vetenskapsmän från olika discipliner hamnar i en konkurrenssituation när deras analyser gäller samma händelse. En framgångsrik analys av ett fall lockar till att pröva samma analysförklaring på liknande fall. Om statsvetare kommit till intressanta slutsatser om hur väljarna gör sina politiska val så är det inte orimligt att pröva den analysen på andra val. Ekonomer, sociologer och psykologer får sina uppslag, främst inom sina områden, men varför inte pröva dem också på politiska val?

Den andra frågan Douhan och Vahlquist (2007) ställer är hur olika teorier ska jämföras mot varandra. En första komponent i mitt svar är att alla discipliner till sist intresserar sig för ett fåtal stora frågor. Vad leder till depression, krig, självmord, konflikt, och vad leder till harmoni, fred, välbefinnande? Dessa fenomen kan ses som beroende variabler och olika discipliner fokuserar på olika oberoende favoritvariabler om vilka man utvecklar expertis. Metastudier kan vara ett sätt att undersöka om dessa variabler får det stora genomslag som förväntas av teorin. Jag nämner i artikeln några svenska studier som levererar tung kritik mot *public choice*. Varje disciplin har naturligtvis en mycket stor mängd frågor som knappast intresserar någon utanför "diskursen". Men allt detta är mer att se som förarbeten inför analysen om genomslag på de viktiga beroende variablerna. Här råder rivalitet. Vilka teorier kan påvisa, inte bara skillnader i inputvariabler, utan också ett genomslag i en väsentlig output? Detta blir en central jämförelse mellan olika discipliner.

Helst ska också disciplinen utveckla verktyg för att påverka inputvariabeln så att en bättre output kan uppnås. Många teorier, exempelvis de psykoanalytiska, tycks ha misslyckats i den utsträckningen att många ser den vetenskapliga till-

hörigheten som förbrukad. Både social ingenjörskonst och makroekonomisk politik visar på att det, diplomatiskt uttryckt, finns utrymme för förbättringar. Reformistisk kraft är en kvalitet hos olika teorier som kan jämföras.

Douhan och Vahlquist (2007) hyser en uppfattning de beskriver som lyhörd; att "samma sak" inte nödvändigtvis "är samma sak". Skillnader i utgångspunkter genererar resultat i skilda världar; svaren kan låta rivaliserande, men de gäller olika frågor. Min uppfattning är att många teorier söker svar på samma fråga och blir rivaliserande just för att de lockas till olika svar för att de har olika utgångspunkter och olika favorithypoteser. Douhan och Vahlquist (2007) nämner Marx som en sociolog vars konklusioner skulle vara avskilda från ekonomernas. Om vi synar den materialistiska historieuppfattningen så kan vi först konstatera att den redan finns utvecklad hos Adam Smith (1776); den ekonomiska basen bedömdes som det mest fundamentala för olika samhällen. Marx insats var en mindre lyckad variant med tillsats av hegeliansk dialektik. Denna variant utmynnade i en mycket tydlig prognos vilken har blivit falsifierad av den historiska utvecklingen. Jag bedömer hans teori som jämförbar med och otvetydigt sämre än den liberala teorin. De två teorierna har upplevts som starkt rivaliserande av de flesta intellektuella under lång tid. Har de begått ett misstag som inte insett att teorierna hör till skilda världar? Finns något att vinna på att betrakta Marx teori som inkommensurabel med den kapitalism han kritiserar? Man kan möjligen omklassificera honom till en science fiction-författare från 1800-talet och sätta honom bredvid Jules Verne i bokhyllan. Jag har inga sympatier för Marx, men jag anser att han bör tillerkännas en roll som kombattant. Det må betecknas som lyhört och välvilligt att

dela ut separata revir till olika teorier, men det kan också ses som att inte riktigt ta dem på allvar.

Inom *New Age* kan det vara en rimlig inställning att inte kritisera andra inriktningar utan låta var och en bli salig på sin tro. Inom olika vetenskaper råder ingen välvillig samexistens utan kritisk analys och jämförelser mellan konkurrerande teorier. Erfarenheten indikerar att denna attityd framgångsrikt har bidragit till fördjupad kunskap. Enligt min bedömning finns all anledning att förespråka en sådan attityd, inte bara inom respektive disciplin, utan också tillstyrka en konkurrens mellan teorier från olika discipliner.

REFERENSER

- Binmore, K (1998), *Just Playing – Game Theory and the Social Contract*, MIT Press, Cambridge, MA.
- Douhan, R och S Vahlquist (2007), "Imperialism grundad på missförstånd. Replik", *Ekonomisk Debatt*, årg 35, nr 1, s 62-65.
- Friedman, M (1953), "The Methodology of Positive Economics", i Friedman, M, *Essays in Positive Economics*, Chicago University Press, Chicago.
- Jakobsson, N (2007), "Bör antaganden vara orealistiska? Replik till Tullberg", *Ekonomisk Debatt*, årg 35, nr 1, s 60-62.
- Kuhn, T (1962), *De vetenskapliga revolutionernas struktur*, nyutgåva 1981, Doxa, Lund.
- Smith, A (1776), *The Wealth of Nations*, nyutgåva 1970, Penguin Books, London.
- Tullberg, J (2006), "Ekonomisk imperialism – ett tvärvetenskapligt framsteg eller en villöväg?", *Ekonomisk Debatt*, årg 34, nr 6, s 79-90.